

Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου : «'Οδυσσέας 'Ελύτης, ένα θραμα του κόσμου».

Ἡ Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου εἶναι ἀπὸ καιρὸ τώρα μιὰ πάγια διαμορφωμένη πνευματικὴ προσωπικότητα σύνθετης ὕλης καὶ ὕψους. Διαπλάστηκε αὐτὴ ἢ προσωπικότητα ἀπὸ ποίηση, ἀφήγηση, θέατρο καὶ πρὸ παντὸς ἀπὸ μιὰ ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητη σκέψη — ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα τὴν εὐαίσθησία του, ὅπως ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα — ποὺ κυβερνιέται ἀπὸ τὴ μαγνητικὴ «ἔλξη τοῦ 'Αγνώστου» ἀπὸ τὴ βεβαιότητα πὼς αὐτὸ τὸ 'Αγνωστο ποὺ μετατρέπει τὸ Σύμπαν σ' ἓνα ἀπόρρητο Μυστικὸ, δὲν εἶναι μιὰ ὑπόθεση τῆς λογικῆς ἢ μιὰ κατασκευὴ τῆς Φαντασίας, ἀλλὰ πὼς ὑ π ά ρ χ ε ι, ὅπως ὑπάρχει ὁ λεγόμενος ἀντικειμενικὸς ἢ αἰσθητὸς κόσμος, ἀναγνωρίσιμος ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς. Αὐτὴ τῆς ἢ βεβαιότητα, φωτογραφημένη σὰν ἐκτόπλασμα ἢ πνευματικὰ χαρτογραφημένη (δηλαδὴ ἀπόδοση τοῦ 'Αγνώστου μὲ σημεῖα ἀπὸ τὸ Γνωστὸ) συμπυκνώθηκε καὶ «ἐξερράγη» σὰ μυστικιστικὴ μέθη στὸ δοκιμακὸ τόμος τῆς (200 σελίδες) γιὰ τὴν ποίηση τοῦ 'Ελύτη.

Ἀπὸ μιὰν ἀποψη, εἶναι τὸ πιὸ προσωπικὸ τῆς ἔργου, κι' ἄς πηγάζει ἀπὸ μιὰ ξένη δημιουργία, πολὺ περισσότερο μάλιστα ποὺ αὐτὴ ἢ ξένη δημιουργία, δηλαδὴ ἢ ποίηση τοῦ 'Ελύτη, δὲν παρουσιάζει καμιὰ συγγένεια μὲ τὴν ιδιοσυγκρασία καὶ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τῆς Λαμπαδαρίδου, τὸν διαμορφωμένο ὕστερ' ἀπὸ μιὰ μακριὰ πορεία, ἐπίπονη, καὶ κάτ' ἀπὸ ἐπιδράσεις ἰσχυρῆς ποιητικῶν καὶ λογοτεχνικῶν ἀστερισμῶν, ποὺ «λάμπουν μὲ σκότος» στοὺς ἀντίποδες τοῦ ἐλυτικοῦ 'Ωρίωνα : Οἱ ἀστερισμοὶ αὐτοὶ εἶναι ὁ 'Ἐλιος, ὁ Σεφὲρης, ὁ Μπέκετ μὲ ὅλη τὴν ἀκολουθία, τὴ λογοτεχνικὴ καὶ τὴ φιλοσοφικὴ, τοῦ «παράλογου», στὸ ὁποῖο ἰδιαίτερα ἔχει ἐνδιαφέρει ἢ Λαμπαδαρίδου, σὰ νὰ βρῆκε σ' αὐτὸ τὸν οὐσιαστικὸ ἑαυτὸ τῆς, κι' ἄς εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ ἓνα Αἰγαῖο νησί, τὴ Λήμνο, μὲ πρῶτον τῆς δάσκαλο στὴν ποίηση τὸν 'Ελύτη. Ἀλλὰ πόσο μακριὰ εἶναι σήμερα ἀπὸ τὴν πρώτη τῆς συλλογὴ, τὴς «Συναντήσεις» (1959) καί, ταυτόχρονα, πόσο μακριὰ ἀπὸ τὸν 'Ελύτη, κι' ἄς χρησιμοποίησε τὸ ἔργο του γιὰ νὰ μᾶς δώσει, ὅπως μᾶς ἐξηγεῖ στὸν πρόλογό τῆς, «τὸ δικό τῆς θραμα τοῦ κόσμου», κι' ἄς βρέθηκε ὁ 'Ελύτης μὲ τὴ «Μαρία Νεφέλη» του ἐξ ἴσου πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς «Προσανατολισμούς», κι' ἄς ἔτρεξε τόσο κι' αὐτὸς μέσα στὸ χρόνο ποὺ λέγεται «ἐξέλιξη».

Ἄλλὰ τὸ τρέξιμο τοῦ Ἑλύτη εἶναι ὁλότελα διαφορετικό ἀπὸ τὴν πορεία τῆς Λαμπαδαρίδου. Συντελέστηκε καὶ συντελεῖται μέσα στὴν ἴδια περιοχή πρὸς πρωτοχάραξά με τὸς «Προσανατολισμούς». Καὶ ἡ περιοχή αὕτη λέγεται «φῶς». Ἀντίθετα, ἡ περιοχή μέσα στὴν ὁποία βλάστησαν τὰ κύρια ἔργα τῆς Λαμπαδαρίδου εἶναι ἡ «γκρίζα περιοχή» τοῦ σκοτεινοῦ καὶ δραματικοῦ παράλογου. Καὶ τὸ πῶς χαρακτηριστικό τῆς ἔργου εἶναι ἴσως τὸ μυθιστόρημά της «Γκρίζα Πολιτεία» — πρόκειται γιὰ τὸ Παρίσι — πὸς τὸ ξανατύπωσε με τὸν τίτλο «Ἐβρεχε στὸ Σταθμό». Ὁ καινούριος τίτλος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπανεμφάνιση τοῦ πρώτου με ἄλλες λέξεις ἢ με μιὰ εἰκόνα, πὸς δίνει κάτι τὸ ἀπόλυτα συγκεκριμένο καὶ τὸ πῶς ὑποβλητικό στὴν ἔννοια καὶ αἰσθησι τοῦ «γκρίζου». Στὶς νουβέλλες της «Χάρτινα πρόσωπα» (1968) ἡ Λαμπαδαρίδου θὰ δεχτεῖ με τὸν ἴδιο ἀφομοιωτικό ἔρωτα τὴν ἐπίδραση ἑνὸς ἄλλου σκοτεινοῦ ἀστερισμοῦ, τοῦ Κάφκα, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνακάλυψε ἕνα καινούριο στοιχεῖο τῆς φύσης της : τὴν ἀνατριχιαστικὴ μεταμόρφωση τοῦ ὄντος σὲ ἀπεχθές μαρμυρῖ. Καὶ πιστεύω πὸς ἕνα στοιχεῖο διαρκοῦς «μεταμορφωτικότητας» δίνει στὴν προσωπικότητα τῆς Λαμπαδαρίδου τὸ ὕφος καὶ τὸν τόνο ἑνὸς μεταφυσικοῦ πόνου καὶ τὸ χρῶμα τοῦ γκριζόμαυρου. Γι' αὐτὸ ἴσως λαχτάρησε τόσο νὰ ξαναγυρίσει, με τὸ βιβλίο της γιὰ τὸν Ἑλύτη, στὶς πρώτες πηγές της, πὸς ἦταν τὸ φῶς καὶ τὸ Αἶγαῖο.

Ἄλλὰ μιὰ τέτοια ἐπιστροφή δὲν εἶναι πιά καθορθωτὴ ὕστερ' ἀπὸ μιὰ τέτοια πορεία πρὸς τὸ γκριζο, πὸς πυκνώνεται σὰ βαριά διανοητικὴ συννεφιά γύρω ἀπὸ τὸ τραγικὸ παράλογο τῆς ὑπαρξίας. Καθόρθωσε ὅμως κάτι ἄλλο : νὰ σύρει, ἀποσπασματικά, τὴν ποίηση τοῦ Ἑλύτη πρὸς τὸν δικὸ της ὑπαρξιακὸ ὀραματισμὸ (τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου), πὸς περισσότερο προσδιορίζεται ἀπὸ μιὰ πληθωρικὴ χρῆση φιλοσοφικῶν ὄρων τῆς ἐποχῆς ὅπως «ὑπέρβαση», «χρόνος», «μυστήριον», «ἐνόρραση», καὶ λιγότερο ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη προβολὴ αὐτοῦ τοῦ καινούριου ὀράματος πὸς ὅμως ἀδιάκοπα ὀνοματίζεται, γιὰ εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ τοῦ βίαιου πνευματικοῦ πάθους (μὰ καὶ τοῦ ποιητικοῦ) τῆς Λαμπαδαρίδου. Στὸ καιρίο αὐτὸ σημεῖο, πὸς πάει νὰ σμίξει σ' ἕναν ποιητικὸ ὀραματισμὸ, τὸ ἀπόλυτο ἑλυτικὸ φῶς, τὸ ἀμετακίνητο, τὸ ἀπλετο, τὸ φῶς αὐτὸ πὸς δὲν χρειάζεται ἀναγωγή στὴ μεταφυσικὴ, κάτι πὸς τὸ θέλει πολὺ ὁ Ἑλύτης καὶ τὸ στηρίζει με τὰ «Ἀνοιχτὰ Χαρτιά» καὶ σὲ συνεντεύξεις του, ἀλλὰ καὶ στὰ πρόσφατα ποιήματά του πὸς πάει νὰ σμίξει τὸ φῶς αὐτὸ με τὴ γκριζὰ μεταμορφωτικότητα τῆς Λαμπαδαρίδου, θὰ προβληματίσει κάθε κριτικὸ αὐτῆς τῆς πρωτότυπης καὶ τῆς τόσο τολμηρῆς στὶς ἐρμηνευτικὲς της συζητήσεις ἐργασίας.

Ἄλλὰ στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ τοῦ προβληματισμοῦ, πειστικά θὰ ἀπαντήσῃ ἡ Λαμπαδαρίδου, γράφοντας ἐπιγραμματικά: «Ἐνα ἔργο πρὶν ἀπ' ὅλα, μὰς βοηθᾷ νὰ βροῦμε τὸ δικὸ μας ὄραμα καὶ τὴ δικὴ μας διαίσθησι γιὰ τὸν κόσμο. Κι ἀκόμα, ἕνα ἔργο τὸ ἐρμηνεύουμε με τὴ δικὴ μὰς ὑπαρξιακὴ διάστασι. Κ' ἕνα ἔργο μεγάλο σὰν τοῦ Ἑλύτη, δέχεται πάντα πολλαπλὴ θεώρησι. Κι ὁ κάθε μελετητῆς

θὰ δώσει ἐκεῖνη πὸς ἀντανακλᾷ στὸ δικὸ του ὄραμα. Τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου, βγαλμένο ἀπὸ τὰ δικά του σπλάχνα καὶ τὴ δικὴ του διανόησι» (σελ. 49). Ὅστόσο, ὁ προβληματισμὸς τῆς κριτικῆς νομίζουμε πὸς παραμένει γιὰ ἀντιμετωπίζει τὸν ἐξῆς διχασμὸ: ἕναν ποιητὴ πὸς δὲν ὀραματίζεται ὀργανικά ἀλλὰ μόνο θεωρητικά, ἀλλὰ πὸς λειτουργεῖ φυσικά σὰν ἕνα ὀλοφώτεινο ἄστρο μέσα στὸ ποιητικὸ σύμπαν. Καὶ μιὰ συνταραγμένη ποιητικὴ συνειδησι (τὴ Λαμπαδαρίδου) ἀπὸ τὴ βεβαιότητα τοῦ τραγικῶ παράλογου κόσμου, δηλαδὴ ἑνὸς κόσμου πὸς κανένα φῶς δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινίσει. Τὸ βιβλίο αὐτὸ, πὸς εἶναι καὶ ἕνας πίδακας λογῆς στοχασμῶν καὶ ποιητικῶν ἐκτινάξεων πρὸς τὸ ἄορατο, τὸ παρομοιάζω με μιὰ τριαδικὴ παράστασι. Ἀριστερά, ὁ ξανθὸς ἑλυτικὸς Ἀπόλλωνας, τοξεύοντας με βέλη ὄχι θανατηφόρα ἀλλὰ χαϊδευτικά καὶ θεραπευτικά, τὴν ὑπαρξί. Δεξιά, ὁ σκοτεινὸς καὶ διαβρωτικὸς καὶ πρὸς τὸ Μηδὲν ἀποκλίνοντας Μπέκετ, πὸς ἡ Λαμπαδαρίδου τοῦ ἔχει ἀφιερῶσει μιὰ ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μελέτη. Καὶ ἀνάμεσά τους ἡ ἴδια, με τὴ μορφή μιᾶς μάγισσας ἀλχημίστριας, πὸς με παράξενες ἐνωτικὲς χειρονομίες πάει νὰ φτιάξει μιὰ καινούρια ποιητικὴ μορφή ἢ «ὄραμα τοῦ κόσμου» ἀπὸ τὶς δυὸ παράπλευρές της, ξεοδεύοντας γι' αὐτὸ τὸ πλάσιμο, με ἀπλοχεριά καὶ πάθος, τὴν ἀνεξάντλητη λυρικὴ τῆς μητρότητα, πνευματοποιημένη σ' αὐτὲς τὶς περιπαθεῖς σελίδες πὸς ὄχι λίγες φορὲς μὰς συνεπαίρουν καὶ μὰς ἀνυψώνουν πρὸς αὐτὸ τὸ «μυστικιστικὸ ἄγνωστο», καθὼς μάλιστα προσπαθεῖ ἡ Λαμπαδαρίδου νὰ τὸ ἐδραιώσει στὶς ἀκμές τῆς σκέψης τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων πὸς φαίνεται πὸς τοὺς συμβουλευτήρη «διὰ μακρῶν», μιὰ πὸς τὶς ἔχει περιπτυχεῖ καὶ ὁ Ἑλύτης, με ἰδιαίτερη ἔμφασι. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ἄλλωστε πὸς οἱ προσωκρατικοὶ εἶναι οἱ προτιμημένοι φιλόσοφοι τῶν σύγχρονων ποιητῶν, ἴσως γιὰ τὴν σκέψη τους, ἀποσπασματικά καθὼς ἔφτασε ὡς ἐμᾶς, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς μακρόσυρτες διαλεκτικὲς ἀναλύσεις (Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Πλωτίνος, Κάντ, Ἐγκελος κλπ.), ἔπενεργεῖ μέσα μὰς κεραυνοβόλα, σὰν καιρίος στίχος ἢ σὰν θαυματουργὸς σπὸρος, πὸς ἀμέσως φυτρώνει μὸλις σπαρθεῖ στὴν ψυχὴ τῆς συνειδησῆς μὰς.

Τὸ χυμῶδες αὐτὸ βιβλίο τῆς συνύπαρξης τῶσων ἀνόμοιων ποιητικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων ἦταν γιὰ τὴ Λαμπαδαρίδου μιὰ ἐσώτατη ἀνάγκη καὶ ἕνα χρέος τιμῆς. Δύσκολο νὰ βροῦμε πὸς ἀρχίζει ἡ ἀνάγκη καὶ πὸς τελειώνει τὸ χρέος. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως εἶναι λογοτεχνικά θετικό, γιὰ ἀπ' αὕτη τὴν πρόσμιξη δημιουργήθηκε ἕνα ἀνεξάρτητο ἔργο, ζεστό, παλλόμενο, προσωπικὸ σὰ σύνθεσι καὶ σὰν ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἐκπύρθησι τοῦ Ἀγνώστου, φραστικά καθόλου συμβατικό, με πλουσιώτατες καὶ, τὸ πῶς συχνά, πειστικὲς ἀναφορὲς στὴν ποίησι τοῦ Ἑλύτη, με καινούριες ἀπόψεις γιὰ πολλὰ ἐπὶ μέρους θέματά της, ὅπως λ.χ. γιὰ τὸ τί ἀκριβῶς ἢ περὶ πὸς εἶναι τὸ πρόσωπο τῆς πολυσυζητημένης «Μαρίας Νεφέλης».

Συμφωνοῦμε με τὴν πρωτότυπη ἐρμηνεία πὸς ἡ Μαρία Νεφέλη «εἶναι Ἀρνησι καὶ Νέμεσι» καὶ πὸς στὴ σύνθεσι αὕτη ὁ Ἑλύτης ἀποστασιο-

ποίησε τὸν ἑαυτό του καὶ τοῦ ἐπιτέθηκε» (σελ. 84). Ὁξύτατη καὶ βασικά διαφωτιστικὴ αὐτὴ ἡ παρατήρηση γιὰ ἓνα ποίημα, ποῦ σὲ ζαλίζει μὲ τὴν πολυχρωμία του καί, κάποτε, σὲ ἀπωθεῖ μὲ τὴν τόσο ἠθελμημένη (δηλ. ἀντι-ὑπερρεαλιστικὴ) σκηνογραφία του. Φρασεολογικά, τὸ δοκίμιο αὐτό, ποῦ ἔχει τόσο ψυχικὸ εἰρμό, ὥστε νὰ ἀγνοεῖ τὴν πνευματικὴ τάξη, εἶναι παρθένο. "Ἄν ἐξαιρέσουμε τὴν κατάχρηση τῶν ὑπαρξιακῶν ψυχολογικῶν ὄρων, δὲν ἔχει τίποτε τὸ συμβατικόν. "Ὅλες σχεδὸν οἱ φράσεις ἀνήκουν στὴν ποιητικὴ εὐρηματικότητά τῆς Λαμπαδαρίδου. Καὶ πρόκειται γιὰ φράσεις κοφτερές, καφτὲς καὶ πυκνές, φράσεις ποῦ καβαλικεύει ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, σὰ γιὰ νὰ προφτάσει τὴν ἔκφραση. "Ἐκφραση, αὐτὴ νομίζουμε πὼς θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ συμπερασματικὴ λέξη τῶν σχολίων μας. Μὲ τὸ βιβλίον τῆς αὐτὴ ἡ Λαμπαδαρίδου ἐκφράσθηκε, διοχετεύοντάς μας μέσα ἀπὸ τὰ κανάλια τοῦ Ἑλύτη, ὅλο τῆς τὸ συγγραφικὸ «ἔχει» — ὅλο τῆς τὸ βίος, θὰ λέγαμε — πληρέστερα καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη τῆς πραγμάτωση στὸ στίχο, στὸ ἀφήγημα (ἂν καὶ εἶναι μοντέρνα γοητευτικὸ μυθιστόρημα ἢ «Γκρίζα Πολιτεία»), πλουτίζοντας συνάμα τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ Ἑλύτη μὲ τὴν πιὸ τολμηρὴ καὶ πρωτότυπη ὅσο καὶ μὲ τὴν πιὸ προσωπικὴ δοκιμιογραφικὴ συγγραφὴ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ